

KA'B B. ZÜHEYR'İN "KASİDE-İ
BÜRDE"SİNE ABDÎ'NİN YAZDIĞI
MANZUM ŞERHİN NİTELİĞİ

KA'B B. ZÜHEYR'S "KASİDE-İ
BÜRDE" AND A COMMENTARY IN
VERSE WRITTEN BY ABDÎ ON IT

Dr. Elife ATEŞ

 İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, elife.ates321@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 30.11.2020
Kabul Tarihi: 20.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.12.2020
Sayı: 4
Sayfa: 146-163

Article Information: Research Article
Received Date: 30.11.2020
Accepted Date: 20.12.2020
Date Published: 30.12.2020
Volume: 4
Page: 146-163

Atıf / Citation

ATEŞ, E. (2020). Ka'b b. Zühey'r'in "Kaside-i Bürde"sine Abdî'nin Yazdığı Manzum Şerhin Niteliği. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 146-163.

ATEŞ, E. (2020). Ka'b b. Zühey'r's "Kaside-i Bürde" and a Commentary in Verse Written by Abdî on it. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 146-163.

Dr. Elife ATEŞ

KA' B B. ZÜHEYR'İN "KASİDE-İ BÜRDE" SİNE ABDÎ'NİN YAZDIĞI MANZUM ŞERHİN NİTELİĞİ

Ka'b b. Zühayr's "Kaside-i Bürde" and a Commentary in Verse Written by Abdî on It

ÖZ

Klasik Türk Edebiyatı'nda tercüme ve şerh türü eserlere baktığımızda "tercüme" ve "şerh" kelimelerinin zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldıklarını görmekteyiz. Bazı eserlerin başlığında "tercüme" ibaresi geçse de muhtevaya bakıldığında şerh özellikleri görülmektedir. Buna örnek teşkil edebilecek eserlerden biri de Abdülbâkî b. Ahmed Abdî'nin (ö. 1765'ten sonra), Ka'b b. Zühayr'in, "Kaside-i Bürde"sine yaptığı, "Manzum Terceme-i Banet Suad" başlığını taşıyan fakat aslında bir muhtasar şerh olan eseridir. Eserin şerhe hazırlık niteliği taşıyan girizgâh bölümünde de esere dair, ağırlıklı olarak "şerh, ayan, beyan..." gibi şerhle alakalı ibarelerin kullanıldığı, bunun yanında birkaç kez de "terceme" lafzının kullanıldığı görülmektedir. Eserin muhtevası ve beyitler incelendiğinde yer yer filolojik açıklamaların yer aldığı, kaynak şairin hayatına ve kasideyi yazma serüvenine dair bilgilerin verildiği, kaynak dile ait kültürel arka planın okuyucuya aktarıldığı klasik bir şerhle karşı karşıya kalırız. Bu çalışmada gerek şarihin girizgâh bölümündeki kendi ifadelerinden gerekse de ortaya koyduğu eserinin incelenmesinden hareketle eserin tercüme mi yoksa şerh mi olduğu tartışılmış ve kapsam çerçevesinde şarihin şerh sebebi ve metodu ile ilgili çıkarımlar ortaya konmuştur. Makaleye konu olan eserin, Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa 784/2 nüshası dikkate alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, tercüme, şerh, Abdî, Manzum Terceme-i Banet Suad.

ABSTRACT

When we look at the translation and commentary works in Classical Turkish Literature, we see that the words "terceme" (translation) and "şerh" (commentary) are used interchangeably. Even though some works are titled as "translations" it is usual that they show characteristics of "commentaries" in context. One of such works is Abdülbâkî b. Ahmed Abdî's "Manzum Terceme-i Banet Suad" which is an abridged commentary to Ka'b b. Zühayr's "Kaside-i Bürde" despite its including the term "translation" in its title. In the introductory part of the work it is seen that the words "şerh, ayan, beyan" which belong to "şerh" (commentary) terminology are highly used. And the word "terceme" is used a few times which is less than the commentary terms. When we analyse the work we see that we are confronted with a classical commentary which contains some philological explanations about the work, some information about the poet of the source work and also his writing adventure, and then the cultural background of the source work. In this study it is argued that whether this work is a "translation" or a "commentary" in accordance with the data derived from the analysis of the couplets of the work. The aim of the commentator and his commentary style are also presented. This study is based on the manuscript which is recorded as Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa 784/2.

Keywords: Classical Turkish Literature, translation, commentary, Abdî, *Manzum Terceme-i Banet Suad*.

Giriş

Klasik Türk Edebiyatı'nda tercüme ve şerh türü eserlere baktığımızda "tercüme" ve "şerh" kelimelerinin zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldıklarını görmekteyiz. Nitekim Klasik Türk Edebiyatı'nda tercüme ve şerh kavramları sınırları net çizgilerle belirlenememiş alanlardır. Bazı eserlerin başlığında "tercüme" ibaresi geçse de muhtevaya bakıldığında şerh özellikleri görülmektedir. Yahut başlığında "şerh" ibaresi geçen bir eserin içeriğine bakıldığında tam bir şerh özelliği göstermediği ve tercümeye daha yakın olduğu gözlemlenebilmektedir. Sadık Yazar konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Bu iki sözcüğün şerh ve tercüme türü eserlerde sıklıkla aynı bağlam içerisinde yer almaları, ancak daha da önemlisi kimi örneklerde birbirlerinin yerine kullanılmaları, bunların aynı anlam dairesinde yer alan iki kavram olduklarını göstermektedir. Yine Arapça veya Farsça eserlerin açıklanması ve yorumlanmasını konu alan şerh türü eserlerde, bir şekilde tercümenin yer alması; bazı tercüme faaliyetlerinde de şerh veya şerhe benzer uygulamaların bulunması da edebî bir faaliyet olarak bu iki kavramı birbirine yaklaştırmaktadır." (Yazar, 2011: 15).

Buna örnek teşkil edebilecek eserlerden biri de Abdülbâkî b. Ahmed Abdî'nin (ö. 1765'ten sonra), Ka'b b. Züheyr'in, "Kaside-i Bürde"sine yaptığı, "Manzum Terceme-i Banet Suad" başlığını taşıyan fakat aslında bir muhtasar şerh olan eseridir. Eserin şerhe hazırlık niteliği taşıyan girizgâh bölümünde de ağırlıklı olarak "şerh, ayan, beyan..." gibi şerhle alakalı ibarelerin kullanıldığı, bunun yanında birkaç kez de "terceme" lafzının kullanıldığı görülmektedir. Burada geçen "terceme" kavramının bizim bugün anladığımız "tercüme"den çok farklı olduğu eser incelenince anlaşılmaktadır.

Nitekim şârih kendi eseri için "Beşer beyitle ebyâtın ki Türkî terceme kıldum / Hîtamî medh-i çâr yâr maķâlîme şeref virdüm" (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 61b) diyerek ve eserine "Manzum Terceme-i Banet Suad" başlığını vererek eserini tercüme türü bir eser addetse de eserin muhtevası ve beyitler incelendiğinde yer yer filolojik açıklamaların yer aldığı, kaynak şairin hayatına ve kasideyi yazma serüvenine dair bilgilerin verildiği, kaynak dile ait kültürel arka planın okuyucuya aktarıldığı klasik bir şerhle karşı karşıya kalırız.

Klasik edebiyatımızda tercüme ve şerh kavramlarının net hudutlarının çizilmesi için daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu makalede Ka'b b. Züheyr'in çokça tercüme ve şerhi yapılmış "Kaside-i Bürde"sine Abdülbâkî b. Ahmed Abdî'nin (ö. 1765'ten sonra) yaptığı bir şerhin kaynak metnin ilk beş beytinin şerhini içeren takribi yirmi beş beyitlik bir kısmı ele alınacaktır. "Sebeb-i Şerh" başlığı altında eserin girizgâh bölümünde yer alan, şarihin eseri hakkındaki kendi sözlerinden hareketle eserin "şerh" olduğu ortaya konacak akabinde "Şerh Usulü" başlığı altında şarihin şerh metodu ele alınacaktır. Üçüncü kısımda, şerhin ilk yirmi beş beyitlik bölümü tercüme ve şerh ilişkisi üzerinden incelenecek, eserin tercüme ya da şerh oluşuyla ilgili çıkarımlar beyitlerin yakın okunması üzerinden ortaya konup şarihin şerh metodu beyitler üzerinden ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise gerek şarihin girizgâh bölümündeki kendi ifadelerinden gerekse de ortaya koyduğu eserinin incelenmesinden hareketle eserin tercüme mi yoksa şerh mi olduğuna dair elde edilen çıkarımlar ve şarihin şerh sebebi ve metodu ile ilgili çıkarımlar toplu

halde okuyucuya sunulacaktır. Makaleye konu olan eserin, Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa 784/2 nüshası dikkate alınmıştır.

1. Tercüme mi Şerh mi?

Abdî'nin "Terceme-i Kasîde-i Bânet Su'âd" başlığını taşıyan eserine yüzeysel olarak bakacak olursak metnin tercüme mi şerh mi olduğu konusu muğlaktır. Hatta metnin başlığını ve eserin içinde geçen "terceme" ibarelerini baz alırsak bu eser tercümedir bile diyebiliriz. Zira eserin başlığında "terceme" ibaresi geçmekte iken şair metnin içinde kimi zaman tercüme ve şerh ibarelerini birlikte kullanmıştır. Bir beyitte, "Beşer beyitle ebyâtın ki Türkî terceme kıldum / Hîtamı medh-i çâr yâr ma'kâlîme şeref virdüm" (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 61b) derken diğerlerinde, "Senüñ haddüñ mi ey 'Abdî Habîbüñ kisve-i pâkin / 'Ayân idüp beyân itmek ola mı kadri sen hâkin / Bu hicrân ile pür-ğam dil ki her dem yâd ider yârin / Şurû' itdi kaşîdenüñ ki şerhe ba'z-ı esrârın" (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 60b) diyebilmektedir. Dolayısıyla kullanılan kelimelere bugünün penceresinden baktığımızda eserin bugün anladığımız üzere bir tercüme yoksa şerh mi olduğu konusunda mutabakata varamayabiliriz. Fakat metnin, şerh ve tercüme pencereleri üzerinden yakın bir okumasını yaptığımızda birtakım fikirleri haiz olabiliriz.

Abdî'nin "Tercüme-i Kasîde-i Bânet Su'âd" başlığını taşıyan eserinin başlığında geçen "terceme" ve muhtevasında yer alan "terceme" ibarelerinin işaret ettiğinin aksine mevzuubahis eserin şerhe daha yakın olduğu gözlemlenmektedir. Yukarıda örnek verdiğimiz beyitlerde yazarın eseri için "ayan, beyan, şerh" kelimelerini kullanmasının eserin şerh olduğuna dair ip uçlarını bize sunduğunu söyleyebiliriz. Bu ipuçlarının yanı sıra, metnin içinde eserin şerh olduğuna dair yazarı tarafından sunulmuş daha kuvvetli deliller bulunmaktadır. Eserde yer alan şu beyit eserin, yazarı tarafından şerh olarak kaleme alındığının delili sayılabilecek türdendir: "Bu hicrân ile pür-ğam dil ki her dem yâd ider yârin / Şurû' itdi kaşîdenüñ ki şerhe ba'z-ı esrârın" (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 60b). Abdî bu beyitle bazı sırlı gizli ifadeleri açılmaya çalıştığını ifade etmektedir. Şârihlerin bir kısmı şerh ettikleri metnin anlaşılmasına hizmet edecek malzemeyi toplayıp okura sunarlar. Abdî de bu şairlerdendir. Glenn Most da şerhlerin pek çoğunda şârihlerin pek çoğunun metindeki problemleri çözmeye bilinçli olarak odaklandığını ifade etmektedir (2014: 463). Peki, problem nedir? Problem beyitleri incelediğimiz kısımda da görüleceği gibi pekâlâ başka bir kültür havzasında yazılmış bir metinde geçen ve erek kültüre uzak kavram ve kelimeler olabilir. Konunun örneklendirmesi beyitlerin incelendiği kısımda yapılacaktır.

Eserin şerh olduğuna kanaat getirmemize sebep olan başka bir husus da şârihin kaynak metni beşer beyitle açıklamasına rağmen kendi eseri için "muhtasar" ibaresini kullanmasıdır. Terceme için muhtasar kelimesini kullanmak abesle iştiğal etmekse de mevzuubahis kelime şerh için gayet kullanılabilir bir kelimedir:

Egerçi muhtasar kıldum risâle dinilür nâmı
Mu'tavvel kılsa câ'izdür anı erbâb-ı ma'anî [...]

Nazar kılsa buña 'ârif olur tenmîkine râğib
Kılır hem nâzımuñ şâhib ki men' itmez anı hâcib (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 61a)

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Abdî eserini muhtasar bir şerh olarak değerlendirmektedir ve diğer mana ehli şârihleri de eserini “mutavvel” kılmaya yani genişletmeye davet etmektedir.

Tüm bunların dışında şairin kendi eserinin nasihat ve nüktelerle dolu olduğunu ifade ettiği beyitler de şârihin kaynak metnin sınırlarıyla hudutları belirlenmiş bir tercümeden ziyade kaynak metinden biraz daha fazla yorum alanına sahip bir “şerh” olduğunu düşündürür. Nitekim sadık bir tercümede yazarın kendisine ait nasihat ve nükteleri tercümesine koymayacağı malumdur. Fakat beyit inceleme kısmında da örnekleri görüleceği üzere Abdî’nin beyitleri şerh ederken muhatabına konuyla ilgili nasihatler verdiği görülmektedir:

Naşâyiyle letâ’ifden ‘ibâret oldı bu zîrâ
Şifâdur ruhla cisme budur inzâr ile büşrâ (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 61a)

Abdî’nin eserini şerh olarak değerlendirmemize yarayan bir başka husus da şârihin klasik gelenek şârihlerine yakın bir usulle çevirisine bir tercüme beytini dahil etmesidir. Sadık Yazar gelenekteki bu hususu şu şekilde ifade eder:

“Klâsik Türk edebiyatındaki şerh türü eserler aynı zamanda birer tercümedirler. Şöyle ki Türkçenin dışındaki bir dil ile (Arapça, Farsça) yazılan metinler Türkçe olarak şerh edilirken, kaynak metnin anlamı da bir şekilde Türkçeye aktarılır. Genel olarak bu şerhlerde takip edilen usul dolayısıyla, evvela şerh edilen metindeki kelimeler teker teker gramer özellikleri bakımından tahlil edildiği gibi, bu kelimelerin birebir Türkçe karşılıkları ile metin içinde aldıkları anlamlar da verilir. Ancak şerh türü eserleri tercüme olarak değerlendirmemizin asıl sebebi, özellikle edebî şerhlerin çoğunda “*ma’nâ-yı beyt, terceme-i beyt*” gibi ifadelerle kaynak metnin sözcüğü sözcüğüne veya buna yakın bir strateji ile Türkçeye aktarılmasıdır.” (2011: 16)

Abdî’nin mevzubahis şerhinde “*ma’nâ-yı beyt, terceme-i beyt*” gibi isimlendirme söz konusu olmasa da söz konusu beytin şerhinin ilk beytinin tercümeyle ayrıldığı görülmektedir. Tüm bu bahsedilenlerden hareketle Abdî’nin söz konusu eserinin şârihin kendi deyimiyle “muhtasar” bir şerh olduğu kanaatine ulaşılabılır. Aslında eserin Türkçe bir şerh olduğunu açıkça çıkarabileceğimiz beyit aşağıda yer almaktadır:

Rivâyet itdi râvîler nice şerrâh idüp tenmîk
Bu dürrî silk-i nazm ile kıluram Türkîce taḥḳîk (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 57a)

Eserin şerh olduğunu ispatlayan daha kapsamlı bilgiler beyitlerin incelenmesine ait kısımda bulunabilir.

2. Sebeb-i Şerh

Abdî eseri şerhe başlamadan önce kaynak metin şairini ve onun mevzubahis kasideyi yazma hikayesini 68 beyitle anlatmaktadır. Bu 68 beyitlik bölüm aynı zamanda sebeb-i tercüme/şerh mahiyetindedir. Bu bölümün çok büyük bir kısmının ise Ka‘b b. Zühayr’e ve onun kaside yazma hikayesine ayrılması ise ayrıca dikkate şayandır. Zira bildiğimiz üzere şârihlerin ya da mütercimlerin şerh edecekleri metni seçmelerinde kaynak şairin otorite olması önemli bir etkendi. Nitekim Glenn W.

Most bu hususta "Herhangi bir şekilde otoriter olarak kabul edilmeyen metinlere şerh yazılmaz" (2014: 461) demektedir. Yapılan birçok tercüme ve şerhinden Ka'b b. Zühayr'in ve kasidesinin tercüme ve şerhe şayan olduğu zaten malumumuzdur. Bu bölümde de buna yeniden ikna olmaktadır. Nitekim şairimiz de bunun için oldukça gayret sarf etmiştir.

Bilinen hikayeye göre Ka'b b. Zühayr'in Büceyr (r.a) isminde bir kardeşi vardır. Bu ikisi birlikte çobanlık etmektedirler. Büceyr, Hz. Peygamberin (s.a.v) risaletinden haberdar olmuştur ve onu görmek arzusuyla kardeşinin yanından ayrılır. Hz. Peygamber'i görünce de ona biat eder ve Müslüman olur. Bu haber Ka'b b. Zühayr'in (r.a) kulağına gider ve Ka'b buna çok kızar. Bu kızgınlıkla da Hz. Peygamber'i kötüleyen bir şiir yazar:

Ki Ka'bün sem'ine bî-şek olunca bu haber vâşıl
Merâmın bir iki beyitle edâ eyledi velhâşıl (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 57b)

Bu şiir Allah Rasulü'nün kulağına gidince Ka'b'in katline ferman çıkar. Kardeşi bu durumu Ka'b'e yazar ve onu İslam'a davet eder. Daha sonra Ka'b yaptığı şeyden çok pişman olur ve Rasul'ün huzuruna giderek af diler ve Müslüman olur. Daha sonra Hz. Peygamber'e onu övücü bir kaside okur. Hz. Peygamber bu kasideyi çok beğenir ve Ka'b "Şüphe yok ki Rasulullah, dünyayı aydınlatan, şerri kesip atmak için çekilmiş Allah'ın keskin kılıçlarından bir kılıcıdır" beytine geldiğinde sırtından hırkasını çıkarır ve onu Ka'b'e hediye eder:

Ka'b ol beyte irdi kim risâlet nür-ı seyf mezkûr
O demde hırka-i pâkin 'atâlar eyledi ol nür (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 58b)

Bu nedenle bu kaside "Kaside-i Bürde" ismiyle meşhur olmuştur. Fakat bildiğimiz üzere Busûri'nin kasidesi de yanlış bir şekilde "Kaside-i Bürde" olarak yaygınlaşmıştır. Abdî daha sonra bu hırkanın hikayesini de anlatır. Bu hırkayı Hz. Muaviye para karşılığında almak ister fakat Ka'b hayattayken hırkayı satmaz. Vefatından sonra ise hırka veraseten Muaviye'ye verilir. Daha sonra da bu kutlu hırka Mısır'ın fethiyle Osmanlı'nın emanetine geçer. Yavuz Sultan Selim kutsal emanetlerle birlikte bu hırkayı İstanbul'a getirir.

Ki el-ân iftihâridur o hırka âl-i 'Osmânuñ
Su'âl it târih ehline eger var ise hesâbuñ (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 59b)

Kaside-i Bürde'nin birçok şerhi mevcuttur. Abdî de eserinde bu değerli kasidenin manzum ve mensur olarak birçok değerli şârih tarafından şerhinin yapıldığına işaret eder ve şimdi de kendi nazmına kulak vermesini muhatabından rica eder. Bu şekilde kendisine bu alanda bir yer açılmasını talep etmektedir. Kendi şerhinin farkını ise şu beyitlerle ifade etmektedir:

Niçe manzûm u menşûrun işitmişsin efâzilden
İşit bu nazmı da şimdi gülistân içre bülbülden [...]

Rivâyet itdi râviler nice şerrâh idüp tenmîk
Bu dürrî silk-i nazm ile kıluram Türkîce taḥkîk (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 57a)

Abdî’nin kasideyi şerh etmesinin sebebi o kasidenin hürmetine Allah Teala’dan lütuf ve ihsan görmektir. Nitekim bu dileğini de şu beyitlerle dile getirmektedir:

Gel ey ‘Abdî-i ednâ sen anuñ baħr-i şalâtından
Telezüz eyle ol Mevlâ ne cevherler kılar andan (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 58a)

Bu oldı maķşadım bu dem günâhım ‘afv ola ey dil
Anuñ mâdihlerin medħe lisânım ola bir bûlbûl (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 60b-61a)

Ki maķşûdât-ı dâreyne medîhamı sebeb eyle
Murâdâtımı yâ Rabbi baħa her demde hebb eyle (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 61b)

Most, şerh yazmaktaki tek amacın bir metni açıklamak olmadığını ifade etmektedir. Kolayca unutulabilecek ismini büyük bir yazarın ölümsüz isminin yanına eklemenin de bir amaç olabileceğini ifade eder (2014: 464). Burada Abdî’nin de aynı amacı taşıdığını söyleyebiliriz.

3. Şerh Usulü

Abdî şerhinde öncelikle kaynak metindeki beyte daha sonra bu beytin sadık bir tercümesine daha sonra da kendi ihtiyaç duyduğu kelimelerin açıklamasına yer vermiştir. Bazı kelimelere dil bilimsel olarak yoğunlaşırken, bazılarını kültürel açıdan ele almış, bazılarını ise mana yönünden açıklamıştır. Kendisinin her beytin şerhinde ortak bir metot izlediği söylenemez.

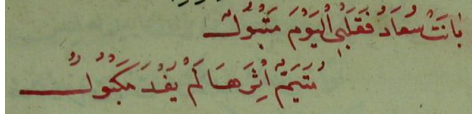
Glenn W. Most “Şerhlere Kuramsal Bir Bakış” başlıklı makalesinde şerhin sabit bir formunun olmadığından ve ihtiyaca binaen değişken olduğundan bahsetmektedir. Most’a göre şerh “doğal” bir tür değildir ve “farklı sosyal süreç ve oluşumlar içerisinde, değişik şekillerde sürekli olarak biçimlendirilir. Bu nedenle şerhin tespit edilebilen değişik ihtiyaçlara farklı şekillerde cevap vermesi muhtemeldir” (2014: 454). Dolayısıyla “genel geçer bir şerh formundan bahsetmek imkansızdır. Her ne kadar belirli bir şerh formu belirli bir yer ve dönemde kullananlar için genel geçer gözükse de başka kullanıcılar için öyle olmayabilir” (2014: 454).

Abdî de her beytin şerhinde belirli bir metodu takip etmemiştir. Beyitlerin şerhinde istikrarlı olduğu noktalar şerhin ilk beytini tercümeyle son beyitlerini de ya nasihate ya da Hz. Peygamber’i methetmesidir. Bunun dışında yer yer kaynak şairin kelime seçimleri üzerine yoğunlaşmış, yer yer kaynak metinde yapılan bir söz sanatına yoğunlaşmış, yer yer de kullanılan kelimelerin kültürel arka planlarına yoğunlaşmıştır. Gerekli gördüğü yerde gerekli bulduğu bilgileri okuyucusuyla paylaşarak seçici bir şerh üslubu benimsemiştir. Bunu yaparken siyer, belagat benzeri ilimlerden yararlandığı söylenebilir.

Yukarıdaki savlarımızı desteklemek üzere Abdî’nin yapmış olduğu şerhin kaynak metnin ilk beş beytinin şerhini ihtiva eden kısmına yakından bakalım:

Beyitlerin İncelenmesi

1. Beyit

Bānet Su'ādu fe-ḳalbi'l-yevme metbūlü
Müteyyemün işrahā lem yüfde mekbūlü

Suad, uzaklara gitti. Kalbim, şimdi çok üzgün;
Azat kabul etmeyen bağlı bir köle gibi onun izinde.¹

Abdî'nin şerhi:

Su'āduñ firḳati kıldı za'îf bu ḳalb-i vîrānı
Muḳayyed zülf-i zincîre esîri eyledi ānı

Didi bānet dimedi bunda rāhet dāḫi zehebet
Firāḳ oldıysa beynūnet ola mı vaşla pāyānı

Cenābında ḫabîbinüñ bu ḫālāt 'abde lāyıḳdur
'Ubūdiyyete müstelzim çün olmaḳdur cefā kāmı

Cefā ile cemāl artar şāda tebdîl olur cîmi
Vişāl ile şafā eyler o demde 'āşıḳuñ cāmı

Ki 'usruñ yusru var elbet irişür ḳul olan şaḫşa
'İnāyetdür Ḥudāmızdan ḳırā't eyle Kur'ānı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 62a)

Önce şerhi biçimsel özellikleri açısından ele alacak olursak; Tunca Kortantamer şiir şerhleri için "Şiirdeki açıklamalar, şiirdeki ses ve anlam bütünlüğünün oluşturduğu yapı ile bağlantılı olmak zorundadır. Böyle olmadığı durumlarda şerhin bir sözlükten farkı kalmaz. Söz konusu olan şey kelimelerin yalnızca anlamları değil şerh edilen şiir içerisindeki anlam ve fonksiyonlarıdır" (1994: 2) demektedir.

Biz de Abdî'nin "Kaside-i Bürde" şerhinde kaynak metindeki ses ve anlam bütünlüğünün oluşturduğu yapı ile anlam bütünlüğü oluşturma çabası içinde olduğunu görüyoruz. Nitekim Abdî yaptığı şerhte olabildiğince edebi bir üslup yakalamaya çalışmıştır. Örneğin kaynak metin aruz vezniyle yazıldığı için şârihimiz de şerhinde aruz vezni kullanmayı tercih etmiştir. Tabi Arapçada sık kullanılan aruz kalıpları Türkçede dilsel özellikler cihetiyle aynı ölçüde rağbet görmediği için kaynak metinde "müstef'ilün fe'ilün müstef'ilün fa'lün" vezin kalıbı kullanıldığı halde erek metnimizde Türkçede daha yaygın kullanılan "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" vezin kalıbı kullanılmıştır.

¹ Çeviriler Osman Keskiöglü'na aittir. Mezkûr çeviri için bkz. *Diyanet Dergisi*, cilt XIV, sayı 2, 1975.

Bunun dışında bir diğer şiirsellik unsuru olan kafiye kullanımına dikkat ettiğimizde ise kaynak metinde "-ül" olan kafiyenin erek metinde "-anı" olduğunu görürüz. Bu farklılıklar büyük ölçüde Arapçanın ve Türkçenin farklı dil yapılarından kaynaklanmaktadır.

Şimdi beyitleri şerh açısından sırayla inceleyelim:

Su'aduñ firqati kıldı za'îf bu kalb-i vîrânı
Mukayyed zülf-i zincîre esîri eyledi ânı (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 62a)

Bu beyitten hareketle, Abdî'nin şerhine çoğu şerhlere benzer bir şekilde kaynak metnin Türkçeye aktarımıyla başladığını görüyoruz. Her şerhin dolayısıyla tercüme barındırdığını düşünerek beytin yakın bir tercümesini içeren ilk beyti yine şerh kapsamında ele alabiliriz. Bu çeviride kaynak metindeki anlamın neredeyse tamamının erek metne aktarıldığına şahit oluyoruz. Şiir dilinin kısıtlı imkanları dahilinde çeviri gayet başarılı gözükmektedir. Sadece kelimelerin kaynak metindeki formlarından ziyade erek dildeki vezne ve kelime yapısına uygun sözcükler tercih edilmiş. Örneğin "bânet" fiili yine bir fiil formuyla değil de "firkat" ismiyle karşılanmış.

Didi bânet dimedi bunda râhet dâhî zehebet
Firâk oldıysa beynünet ola mı vaşla pâyânı (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 62a)

İkinci beyitte ise kaynak şairin sözcük seçimiyle ilgili açıklamalar okuyucuya yapılmaktadır. Burada erek şair, kaynak şairin "gitme" eylemini ifade için neden "bânet" kelimesini tercih edip de yine benzer anlamlar taşıyan "râhet" ve "zehebet" kelimelerini tercih etmediğini ifade etmektedir. Kaynak şair bu kelimeleri seçmemiştir çünkü onlar dönme ihtimali olan bir "gitme" eylemini karşılamaktadırlar fakat "bânet" kelimesi dönüşü olmayan bir gidişi ifade etmektedir.

Cenâbında habîbinüñ bu hâlât 'abde lâyıkdur
'Ubüdiyyete müstelzim çün olmaqdur cefâ kânı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 62a)

Şerhinin ikinci beytinde vaslı olmayan bir ayrılışı ifade eden "bânet" kelimesine yoğunlaşan erek metin şairi bu üçüncü beytinde pergelinin bir ayağı kaynak metinde olsa da diğer ayağıyla, kaynak metnin kelime dairesinden çıkar ve yoruma başlar. "Cenâbında habîbinüñ bu hâlât 'abde lâyıkdur" diyerek anlattığı hal sevgilinin ardından azat kabul etmeyen bir köle gibi kalan âşığın halidir. Kaynak metinde sadece âşığın giden sevgili ardından mahzun, yaralı kalpli, kölevâri hali anlatılmışken erek metnin şairi bu halin kula layık olduğunu söyleyerek kaynağa yorum getirmiştir. Ve muhatabına köle olmanın gereğinin cefa çekmek olduğunu söyleyerek kaynak metinde kelimelerle ifade bulmamış fakat beytin arka planında olan resmi okuyucuya tasvir eder.

Cefâ ile cemâl artar şâda tebdîl olur cîmi
Vişâl ile şafâ eyler o demde 'âşıkun cânı (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 62a)

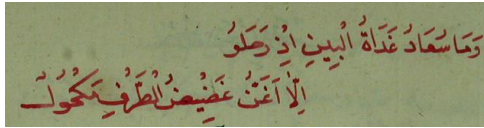
Dördüncü beyitte erek metnin şairi yine bir önceki beytindeki yorumuna devam eder ve âşığın cefâ çekerek safaya ulaşacağını belirtir. Cefa çeke çeke âşığın

vuslata ulaşacağını ve o vuslat ile safa bulacağını söyler. Erek metin şairinin burada verdiği bilgiler kaynak metinden hareketle olsa da yorum dairesine girmektedir. Bu beyitte dikkati çeken bir başka husus da erek metin şairinin "cîm" ve "sâd" harfleri üzerine kurduğu sanatla, edebi bir metin oluşturma kaygısı taşıdığıdır. Yani şairimiz metni açıklayarak Türkçeye aktarmakla birlikte edebi bir üslup yakalama kaygısı da taşımaktadır.

Ki 'usruñ yusru var elbet irişür kul olan şahşa
'İnāyetdür Ĥudāmızdan kırā'at eyle Kur'ānı (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 62a)

Abdî bu beyitte kaynak şiirin kelime dünyasından bir hayli uzaklaşmış görünmektedir. Yorum kapıları ardına kadar aralanmıştır. Şair kaynak metinde aşığın cefa çekmesini zorluk olarak addetmiş ve bu zorluğun kolaylığı olacağını "usruñ yusru var elbet" deyip Kur'an'daki "İnşirah" suresine gönderme yaparak açıklamaktadır. Bir sonraki mısradaki "İnāyetdür Ĥudāmızdan kırā'at eyle Kur'ānı" ifadesiyle de bir nevi Kuran'ın zorluklara karşı Allah'tan bir inayet olduğunu ifade ederek, okuyucuya Kuran okumayı salık vermektedir. Nitekim şerhe giriş mahiyeti taşıyan kısımda şair metnin nasihat ve nüktelerle dolu olduğunu bize ifade etmişti, "Naşāyihle letā'ifden 'ibāret oldı bu zīrā / Şifādur ruhla cisme budur inzār ile büşrā" (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 61a). Bu beyitte de mevzubahis nasihatlerin ilk örneğini görmekteyiz.

2. Beyit

Ve-mā Su'ādu ġadātü'l-beyni iz-rahelü
İllā eġannu ġazīzu't-ṭarfi mekhülü

Suad, artık yok; ayrılık sabahı inleyen bir ceylan gibi sürmeli
Gözlerinin mağrur ve müstağni bakışlarıyla yad ellere göçtü.

Abdî'nin Şerhi:

Su'āduñ firḳati vaḳti degül illā hemān āhū
Ki mestāne bakış vardur daḥı mekhül çeşmānı

Niçün ismini sen kılduñ anuñ tekrār bu beyt içre
Hemān miskdür çıkar andan ḳarışdırdıḳca reyḥānı

Keḫaldendür bu keḫli bil ki sürmeyle degüldür ol
Ki ḫılḳi sürmeli gözlü yaratmış anı Raḫmānı

Yaraşmaz 'āşıḳa her dem ki zülle za'finuñ zikri
Ḥabībūñ zikr ü fikrini çoḳ etmek rāḫat-ı cānı

Şafādur 'āşıḳa her ḫāl eger vaşl eger hicrān
Anuñ zikriyle añlar cān ziyād ider o imānı (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 62b)

Bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyti şerh ederken de şârih öncelikli olarak beyti sadık bir çeviriyle Türkçeye aktarmıştır. Daha sonra beyitle ilgili gerek gördüğü açıklamaları yapacaktır.

Niçün ismini sen kılduñ anuñ tekrâr bu beyt içre
Hemân miskdür çıkar andan qarışdırduķca reyhānı (Manzum
Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 62b)

Ömür Ceylan "Tasavvufi Şiir Şerhleri" eserinde şârihlerin şerhlerde sıkça başvurduğu yöntemlerden birinin de soru cevap yöntemi olduğunu ifade etmektedir (2000: 454). Ceylan'ın eserinde konuyla ilgili verdiği örnekler ise mensur şerhlere aittir. Biz burada Abdî'nin manzum bir şerhte de soru cevap yöntemini kullandığını görüyoruz. Fakat burada sorunun muhatabı şerh okurundan ziyade kaynak metnin şairidir. "Niçün ismini sen kılduñ anuñ tekrâr bu beyt içre" mısrasıyla şârih soruyu kaynak metnin şairine yönelmektedir. Fakat bu soruya kendi devrinden çok önce bir tarihte yaşamış şairden cevap alamayacağı muhakkaktır. Bu soru mısraı sadece şârihin bu konuyla ilgili kendi yorumunu söylemeye zemin hazırlaması amacına hizmet etmektedir. Bu bir nevi şârihin kelime anlamlandırma metodudur. Nitekim şârih bu beyitte şairin ilk beyitte zikrettiği sevgilisi Suad'ın ismini niçün ikinci beyitte tekrar zikrettiğini sormaktadır. Sorunun muhatabı cevap veremeyeceğinden şârihe cevap hakkı doğmaktadır ve şârih de kaynak metinden bağımsız, kendi yorumunu yapmaktadır. Bu yorum; şairin sevgilinin ismini ikinci defa zikretmesinin bir nevi fesleğen karıştırmak olduğunu yönündedir. Nitekim fesleğen bitkisine dokunup onu biraz karıştırınca kokusu etrafa daha yoğun yayılır. Burada da Suad söz konusu fesleğene benzetilmiştir. Onun isminin ikinci defa zikredilmesi ise bir nevi fesleğen karıştırmaktır ve şiire hoş bir ahenk verir. Tüm bu zikredilenlerden de anlaşılacağı üzere şâirin sanatlı bir metin oluşturma kaygısı da mevcuttur.

Kehaldendür bu kehli bil ki sürmeyle degüldür ol
Ki hılkî sürmeli gözlü yaratmış anı Raħmānı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 62b)

Bu beyitte şârihin odak kelimesi kaynak metindeki "mekhûl"dür. Bilindiği üzere "mekhûl" kelimesinin Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde bulabileceğimiz anlamları "sürmeli, sürmelenmiş"tir. Fakat kaynak metindeki "sürme" kelimesinin kökü olan "kehal" kelimesinin Arapçada insan eliyle çekilmiş sürme değil de "hılkî sürme" yani doğuştan Allah'ın bahsettiği ve göz kapaklarının iç kısımlarının doğuştan siyah bir renge sahip olması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Burada Abdî kaynak şiirin ait olduğu kültürel çevreye ve dile ait hususi özellikleri okuyucusuyla paylaşmaktadır. Zira "kehal" kelimesinin hangi durum için kullanıldığını bilmeyen erek kültür okuru metni anlamayabilir ya da eksik anlayabilir. Şârih açıklamasıyla bu durumun önüne geçmiştir.

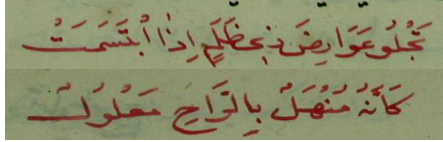
Yaraşmaz 'aşıķa her dem ki zülle za'finuñ zikri
Ĥabîbüñ zikr ü fikrini çok etmek rāħat-ı cānı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 62b)

Burada aşğın amacının zayıflığını vs. anlatmak olmadığını asıl maksadın gönlünü oyalamak olduğunu söyler. Suad isminin burada tekrar edilmesi de bu amaca hizmet etmektedir.

Şafâdur 'âşıka her hâl eger vaşl eger hicrân
Anuñ zikriyle añlar cân ziyâd ider o ĩmâni (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 62b)

Burada yine referans Allah zikrinedir. Şârih muhatabına üstü kapalı bir şekilde nasihatini vermektedir.

3. Beyit

Teclü 'avârıza zî-żalmin ize'b-tesemet
Ke-ennehu münhelün bi'r-râhi ma'lülü

Gülümsediği zaman parlayan kar gibi beyaz dişleri, sanki her an şerbetle ıslanırdı.

Abdî'nin Şerhi

Tebessüm kıldığı demde gör ol mâbeyn-i la'linin
O ince âb-dâr-ı berrâk ki menhel râh-ı dendâni

Deveyi hamra çekünce nehel didiler ol hâle
İkinciye 'alel dirler müferrehdür o hâlâtı

Ĥabibinüñ tebessümün o hâlâta idüp teşbîh
Bulur çün gâhî teşbîhle tesellî 'âşıkuñ cânı

Şifâtın zıkr ü fikr itmek yaraşur 'âşıka yârüñ
Ço ne dirlerse disünler añalum eyle yârâni

İder yâr 'âkıbet rahmet gelür 'izzet gider zillet
O zaĥmetler olur rahmet vişâl olur o hicrânı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 63a)

Diğer beyitlerde olduğu gibi şârih bu beytin şerhinde de ilk beytini kaynak beytin sadık bir tercümesine ayırmıştır. Daha sonraki beyitlerde de şârih tek tek kelimeler ve onların filolojik durumları hakkında bilgiler vermek yerine seçici davranacak ve okuyucuya aşına olmadığını düşündüğü kelimelerin anlamları üzerinde yoğunlaşacaktır. Örneğin ikinci beyitte şârihimizin kaynak metinden odak kelimeleri "münhel" ve "ma'lül"dir:

Deveyi hamra çekünce nehel didiler ol hâle
İkinciye 'alel dirler müferrehdür o hâlâtı (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 63a)

Görüldüğü üzere bu beyitte şârih kaynak metindeki bu kelimelerin "ism-i mef'ûl" kalıbında olduklarına dair bilgi vermek yerine bu kelimelerin köklerine odaklanır. Okurunun bu bilgileri zaten bildiği kanısındadır. Zira ilk beyitte yaptığı tercümede

de "münhel" kelimesine benzer "menhel" kelimesini tercümesine dahil etmiştir. Burada Abdî'nin kaygısı kelimelerin dil bilgilisel durumlarından ziyade anlamları ve kültürel arka planlarıdır. Zira bu beyitte Abdî'nin kaynak şiirin ait olduğu kültürel çevreye ve dile ait hususi özellikleri okuyucusuyla paylaştığı görülmektedir. "Münhel" kelimesine sözlükten baktığımızda bir şeyin ilk yudumu "ma'lûl" kelimesinin ise bir şeyin ikinci yudumu olarak karşılandığını görmekteyiz. Kelimelerin kültürel arka planına dair bir bilgiyi bulamamaktayız. Fakat Abdî burada kelimelerin sözlük anlamlarından ziyade kültürel çerçevesini vererek okurun metni daha iyi anlamasını sağlar. Zira nehel ve 'alel kelimelerinin hangi durum için kullanıldığını bilmeyen erek kültür okuru metni anlayamayabilir, anlasa da eksik anlayabilir. Gleen Most'un şerhlerin pek çoğunda şârihlerin pek çoğunun metindeki problemleri çözmeye bilinçli olarak odaklandığını ifade ettiğini daha önce belirtmiştik (2014: 463). Peki, problem nedir? Problem pekâlâ başka bir kültür havzasında yazılmış bir metinde geçen yukarıdaki "alel" kelimesi olabilir. Eğer şârih bunu burada izah etmeseydi çoğu okur bunu hastalık manasındaki 'ilel ile karıştırabilirdi.

Ĥabibinũn tebessũmũn o ĥālāta idũp teşbĩh
Bulur çũn gāhĩ teşbĩhle tesellĩ 'āşĩkuñ cānĩ (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 63a)

Bu beyitte Abdî diğer beyitlerinden farklı olarak kaynak metinde şairin başvurduğu bir söz sanatına yani "teşbĩh"e işaret etmektedir. Bir önceki beyitte şârih "nehel" ve "ma'lûl" kelimelerini açıklamıştı. Devenin birinci defa sulanmasına "nehel" ikinci defa sulanmasına ise "'alel" dendiğini ifade etmişti. İkinci defa sulanan devenin ise "müferreh" yani ferahlatılmış olduğunu ifade etmişti. Bu beyitte ise şârih kaynak metin şairinin sevgilinin tebessümüyle görülen dişlerini sürekli sulanmakta olan müferreh bir devenin dişlerine, dolayısıyla da sevgiliyi deveye benzettiğini ifade etmektedir. Bilindiği üzere deve Arap kültüründe çok önemli bir yere sahiptir ve güzellik devenin özellikleri üzerinden tasvir edilir. Burada da kaynak şairin sevgiliyi överken onu devenin unsurları üzerinden övdüğü görülmektedir. Bunun farkında olan Abdî de okuyucusuna bu kültürel bilgiyi verdikten sonra kaynak şairin yaptığı teşbih sanatını okuyucusuna açıklamaktadır.

Beyitin ikinci mısraında ise şârih "Bulur çũn gāhĩ teşbĩhle tesellĩ 'āşĩkuñ cānĩ" diyerek şairin bu teşbihi yapmaktaki amacını okuyucuya aktarmaktadır. Zira kaynak şiirin ilk ve ikinci beyitlerinde sevgiliden ayrılış tasvir edilmişti. Şârih de kaynak metinden hareketle, açıklamalarında sevgilinin ayrılışını ve âşığın bu hal üzerine hüznünü açıklamıştı. Bu beyitte ise ayrılık acısı yaşayan âşığın sevgilinin tebessümünü hatırlayarak; o tebessümün ne kadar güzel olduğunu, gülümsediği zaman dişlerinin her zaman sulanmış bir devenin dişleri gibi güzel olduğunu düşünerek teselli bulduğu açıklanmıştır.

Şĩfātın zĩkr ü fikr itmek yaraşur 'āşĩka yārũn
Ķo ne dirlerse disũnler añalum öyle yārānĩ (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 63a)

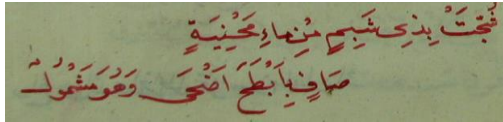
Bu beyitte şârih yine kaynak metinden hareketle kendi yorumunu okuyucuya sunmaktadır. Kaynak metinde sevgilinin sıfatları tasvir edilmişti. Burada şârih konuyla ilgili kendi fikrini beyan etmektedir. Buna göre sevgilinin sıfatını zikretmek âşığa yaraşur bir haldir. Fakat Abdî sürekli yarin sıfatlarını anlatmanın

herkes tarafından hoş karşılanmayacağını da bilmektedir ve "Ko ne dirlerse disünler añalum öyle yârânı" diyerek yine de sıklıkla maşûğu zikretmeyi okuyucusuna salık verir. Zira sevgiliyi sürekli anmak visale kapı aralayabilir:

İder yâr 'ākıbet rahmet gelür 'izzet gider zillet
O zahmetler olur rahmet vişâl olur o hicrânı(Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 63a)

Bu beyitte şârih kaynak metinden bağımsız bir yorum yapmış gibi görünmektedir. Zira burada "yâr" ile kastedilenin "Allah" olduğu düşünülebilir. Allah'a atfedebileceğimiz "rahmet", "izzet" kelimeleri bunu destekler niteliktedir. Nitekim kaynak metnin ikinci beyitinin şerhinde de şârih hitamı Allah zikriyle yapmıştı.

4. Beyit

Şüccet bi-zî-şebimin min-mâ'î maḥniyetin
Şâfin bi-ebṭaḥa aḍhâ ve hüve meşmülü

Bu ıslaklık, çakıllı geniş vadiden sızan pınarların, kuşluk vaktinde esen şimal rüzgarlarıyla serinleşmiş suları gibi saf ve berraktı.

Abdî'nin Şerhi

O rāḥ-ı menhel olmuşdur ki bārid ābla meşcūc
Ufacık taşlı vādide o meşmül āb zemistāni

İşāret itdi rāḥ ile o mektūba ki mürseldür
Büceyr bin Zühayr'den kim o kendüye aḥ-i cāni
O virdi vech-i ekmelle dile bir zevk-i şāfi kim
Mü'ebbed zevk-i mücib ol ziyād-ı nūr imāni

İşāret bir de rāḥ ile Kitābullāha var bunda
Ma'ānāsıyla mest olur her demde ḥayrāni

Murādı mā'-i şāfiden ḥadiş-i mefḥar-ı 'ālem
Kelāmın istimā' itmek hemān rü'yet o cānāni (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 63b)

Dördüncü beytin şerhine de şârih, adeti üzere kaynak metnin yakın bir çevirisiyle başlamıştır. İkinci beyitte ise kaynak metindeki su yani "mâ" kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Metne yüzeysel olarak bakıldığında kaynak metnin bir önceki beytinde arka zeminin devenin sulanma sahnesi olduğunu hatırlıyoruz. Burada ise devenin sulandığı yerin yani "su yolu, vadi"nin ve oradaki suyun yani "rāḥ"ın tasvir edildiğini görüyoruz. Yüzeyden görünenin arka planını ise Abdî bize şu şekilde aktarıyor:

İşāret itdi rāḥ ile o mektūba ki mürseldür

Büceyr bin Zühayrden kim o kendüye aḥ-i cānı (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 63b)

Devenin sulanması daha önceki beyitlerde de ifade edildiği gibi deveyi "müreffeh" eden yani ferahlatan bir şeydir. Abdî kaynak metinde geçen bu "su" kavramıyla kaynak metnin şairinin aslında kardeşi Büceyr'in kendisini İslam'a davet etmek üzere gönderdiği mektuba gönderme yaptığını ifade ediyor. Burada şârihin diğer beyitleri şerhinden farklı olarak bize kaynak metnin şairinin yazma hikâyesine de götürdüğüne şahit oluyoruz. Şarih sadece beyitleri açıklamakla kalmıyor, beyitleri daha anlaşılır kılmak için gerekli bilgileri de okuyucuya sunuyor. Burada okuyucuya sunmaya gerek duyduğu bilgi ise Ka'b b. Zühayr'in Hz. Peygamber'i hicvi üzerine katline ferman çıkması bunun üzerine de kardeşi Büceyr'in durumu haber verip kendisini İslam'a davet etmek amacıyla ona bir mektup göndermesidir. Abdî'nin yorumuna göre bu mektup Zühayr'de bir "râh" yani ferahlatıcı bir su tesiri yapmıştır. Bir nevi bu mektup Zühayr'i "münhel" etmiş yani ona İslamiyet'in ilk yudumunu sunmuştur.

O virdi vech-i ekmelle dile bir zevk-i şâfi kim
Mü'ebbed zevk-i mücib ol ziyâd-ı nûr imâni (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 63b)

Abdî ikinci beyitteki yorumunu üçüncü beyitte de sürdürür. Burada da odak noktası Büceyr'in mektubudur. Nitekim bu mektup Zühayr'in kalbine bir zevk vermiştir ve Zühayr'in İslamla tanışmasıyla vasıl olacağı müebbet iman zevkinin ufak bir kıvılcımını çakmıştır.

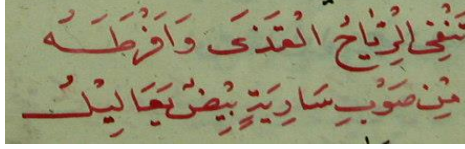
İşâret bir de râh ile Kitâbullâha var bunda
Ma'ânâsıyla mest olur her demde ḥayrânı (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 63b)

Dördüncü beyitte şârihin odak noktası yine "su"dur. Bu sefer bu suyla kastedilenin bir de Kur'an olduğunu ifade eder. Nitekim şârihin yorumuyla Kur'an da anlamıyla herkesi her zaman mest eden bir içecek gibidir.

Murâdı mâ'-i şâfiden ḥadîş-i meḥar-ı 'âlem
Kelâmın istimâ' itmek hemân rü'yet o cānânı (Manzum Terceme-i Banet Suad, 784/2, v. 63b)

En son beyitte de şârih kaynak metinde geçen "su"yun anlamı üzerine yorumlarını sürdürür. Bu sefer kaynak metinde şairin "mâ-i şâfi" ile kastettiğinin Hz. Peygamber'in sözü yani hadisi olduğunu söyler. Nitekim şârihe göre O'nun (s.a.v) hadisini iştirmek O'nu görmek gibi tesirlidir. Bildiğimiz üzere Büceyr mektubunda Hz. Peygamber'in kendisi hakkında verdiği hükmü yazmıştı. Hz. Peygamber'in kendisi hakkında söylediğini okuyan Zühayr'in kalbine zevk veren de O'nun sözü yani hadisi olmuştur.

5. Beyit

Tenfi'r-riyāhü'l-ğazā [‘anhü] ve efracıhu
Min-şavbi sâriyetin bîdun ye‘âlîlü

O latif ve berrak suyu bulandırabilecek her şeyi, rüzgarlar süpürüp atar; etrafındaki bembeyaz tepeleri, gece bulutlarından süzülen bol yağmurlar tertemiz yıkardı.

Abdî'nin Şerhi

Riyāh nefy itdi efracıla çazāsın mā'-i bāridüñ
O mādur ki gice ile çiyām ebyaz döker anı

Çazā ol şey'e dirler kim şuya vārid olur her dem
Türābdan çayrı şeylerden bu āb-ı şāfîdür kânı

Letāfetde ve hilkatde ne atyeb dılcüdur ol şāh
Olur biñ cān ile 'aşık gören ol mäh-ı tábānı

Şehāb-ı sâriye şemse anuñ vaşlını virmedi
Dolaşurdu başı üzre muzallı kıldı sultānı

'Aceb midür erişürse şafālar rüha ol nürdan
Dil-i 'uşşākı kılursa mu'attar büy-i cānānı (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 64a)

İlk beyitte metnin çevirisinden sonra ikinci beyitte şârih kaynak metindeki "kazâ" kelimesini açıklamaya başlamıştır:

Çazā ol şey'e dirler kim şuya vārid olur her dem

Türābdan çayrı şeylerden bu āb-ı şāfîdür kânı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 64a)

Kazânın "türâb"dan yani topraktan başka suya karışan her şey olduğunu ifade eder. Şârih bu suyun topraktan çayrı her şeyden arınmış saf bir su olduğunu ifade etmektedir. Bir önceki beytin şerhini hatırlayacak olursak aynı "su" motifinin bu beyitte de devam ettiğini görürüz. Nitekim kaynak metindeki beyitte de ana tema "su"dur.

Letāfetde ve hilkatde ne atyeb dılcüdur ol şāh
Olur biñ cān ile 'aşık gören ol mäh-ı tábānı (Manzum Terceme-i
Banet Suad, 784/2, v. 64a)

Bu beyitte şârih yine sevgilinin özelliklerini tasvire geçmiştir. Fakat buradaki sevgili kaynak metinde bahsedilenden ziyade Hz. Peygamber gibi gözükmetedir. Nitekim şerhin bir sonraki beyitleri de buna dair göndermelerde bulunmaktadır.

Şehâb-ı sâriye şemse anuñ vaşlını virmedi
Dolaşurdı başı üzre muzallî kıldı sultâni (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 64a)

Burada şârihin kaynak metinden oldukça uzaklaştığını ve salt kendi yorumu üzerine beyti şerh ettiğini görüyoruz. Nitekim bu beyitte tasvir edilen Hz. Peygamber’dir ve şârih bu beyitte Hz. Peygamber’in başında sürekli olarak bir bulutun dolaşması hadisesine atıfta bulunmaktadır. Şârihe göre bu bulut her yere yayılan güneşe O’nun başı üzerinde bulunup O’nu gölgeleyerek, O’na kavuşmanın lezzetini vermemiştir. Şerh metodu ile ilgili olarak bu beyitte dikkati çeken bir husus da şârihin kaynak metni şerh ederken Siyer ilminden faydalanmasıdır.

‘Aceb midür erişürse şafâlar rûha ol nûrdan
Dil-i ‘uşşâkı kılsa mu‘attar bûy-i cânânı (Manzum Terceme-i Banet
Suad, 784/2, v. 64a)

Şârihin en son beytinde de Hz. Peygamber’den bahsettiği görülmektedir. Burada şârih kaynak metinden iyice uzaklaşmış ve şerh ettiği kasidenin Hz. Peygamber’e sunulduğunu bildiği için yorumunu bu bilgi çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Bunu aslında Hz. Peygamber’i öven bu kasideyi şerh ederken kendisinin de Hz. Peygamber’i överek bu övgüden pay almak istediği için yaptığı düşünülebilir. Nitekim şârihimizin esas şerh amacının Hz. Peygamber’in methine vesile olmak olduğunu biliyoruz. Bu esas amaç bu beytin şerhinde iyice kendisini göstermiştir. Nitekim şerh beyitlerinin büyük bir kısmı Hz. Peygamber’in övgüsüne ayrılmıştır.

Sonuç

Abdî’nin “Tercüme-i Kaside-i Bânet Su’âd” başlığını taşıyan eserinin başlığında geçen “terceme” ve muhtevasında yer alan “terceme” ibarelerinin işaret ettiğinin aksine mevzuubahis eserin şerhe daha yakın olduğu gözlemlenmektedir. Eserin şerhe hazırlık niteliği taşıyan girizgâh bölümünde de esere dair ağırlıklı olarak “şerh, ayan, beyan...” gibi şerhle alakalı ibarelerin kullanıldığı, bunun yanında birkaç kez de “terceme” lafzının kullanıldığı görülmektedir. Eserin muhtevası ve beyitler incelendiğinde yer yer filolojik açıklamaların yer aldığı, kaynak şairin hayatına ve kasideyi yazma serüvenine dair bilgilerin verildiği, kaynak dile ait kültürel arka planın okuyucuya aktarıldığı klasik bir şerhle karşı karşıya kalırız. Abdî her beytin şerhinde belirli bir metodu takip etmemiştir. Beyitlerin şerhinde istikrarlı olduğu noktalar; şerhin ilk beytini tercümeyle son beyitlerini de ya nasihate ya da Hz. Peygamber’i methine ayırmasıdır. Bunun dışında yer yer kaynak şairin kelime seçimleri üzerine yoğunlaşmış, yer yer kaynak metinde yapılan bir söz sanatına yoğunlaşmış, yer yer de kullanılan kelimelerin kültürel arka planlarına yoğunlaşmıştır. Gerekli gördüğü yerde gerekli bulduğu bilgileri okuyucusuyla paylaşarak seçici bir şerh üslubu benimsemiştir. Bunu yaparken siyer, belagat benzeri ilimlerden yaralandığı söylenebilir. Terceme ve şerhi yazarımızın farklı kullanmadığı da gözlemlenen hususlar arasındadır. Şârih tercümeyle de şerhin bir fonksiyonu gibi değerlendirmektedir. Sonuç olarak Abdî’nin “Tercüme-i Kaside-i Bânet Su’âd”ına içinde tercüme kısmının da yer aldığı muhtasar bir şerhtir sonucuna varabiliriz.

Kaynakça

- Abdülbâkî b. Ahmed Abdî, Tercüme-i Kasîde-i Bânet Su'âd, Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa. No: 784/2.
- Ceylan, Ömür (2000). Tasavvufi Şiir Şerhleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Keskiöğlü, Osman (1975). "Ka'b b. Zühayr ve Kaside-i Bürde", Diyanet Dergisi, Cilt XIV, Sayı 2, Ankara, s. 98-101.
- Kortantamer, Tunca (1994). "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, VIII, İzmir, s. 1-10.
- Most, Glenn (2014). "Şerhlere Kuramsal Bir Bakış", (Çev. Murat Umut İnan), Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX: Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh, Klasik Yayınları, İstanbul, s. 452-465.
- Yazar, Sadık (2011). Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.